

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בשלח, תשס"ו
מספר 639מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

משה ובעל צפון

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת, בין מגדל ובין הים, לפני בעל צפון, נכחו תחנו על הים (יד:ב).

לשם מה נותן הקב"ה למשה כל כך הרבה נקודות ציון לאן להחזיר את בני ישראל ("וישובו"): 1. "לפני פי החירת"; 2. "בין מגדל ובין הים"; 3. "לפני בעל צפון"; 4. "נכחו תחנו על הים". לשם מה זקוק משה רבנו להנחיה מפורטת כל כך? זאת ועוד: מה עושה "בעל צפון", שהוא אל כנעני, במצרים?¹

הבה ונתחיל בבירור עניין הימצאותו של "בעל צפון" במצרים. מנהג מקובל היה בעולם להציב פסלי אלים בפרשות דרכים כדי שיברכו את עוברי הדרכים ויגנו עליהם. גם היום יכול המסייר באירופה לפגוש את דמותו המפוסלת של הצלוב בפרשות הדרכים. מסתבר, שבשער היציאה ממצרים, בדרך המובילה צפונה לארץ כנען, הוצב אל כנעני במקדש של "בעל צפון", כדי שיקביל את פני ההולכים לארץ כנען, יגן על העוברים בדרך ויברך אותם.²

בצורתו את משה לשוב אחרנית ולהתייצב מול "בעל צפון" רצה ה' להטעות את פרעה: "ואמר פרעה נבכים הם בארץ" (יד:ג); פרעה יחשוב כי ה' אמנם חזק יותר מאילי

¹ ל"בעל", האל הכנעני הראשי, היו כוהנים במצרים. "בעל צפון" הובא כנראה ממסופוטמיה. שלושה ק"מ צפונית לאוגרית היה לו מקדש מרכזי. ראה: נחום מ' סרנה, עולם התנ"ך, שמות, בעריכת דודון-עתי (תל אביב 1991), עמ' 91; מ.ד. קאסוטו, פירוש על ספר שמות (ירושלים תשי"ז), עמ' 110. כעבור זמן, בתקופה ההלניסטית-רומית, זיהו היוונים את "בעל" עם זאוס, ובמקדש של "בעל צפון" היה פולחן של זאוס קסיוס. ראה: Martin Noth, *Exodus* (Philadelphia 1962), pp. 109-110.

² עמוס חכם משער כי "אפשר שהוקם בית פולחן לבעל צפון סמוך ללשון ים סוף, לפי שהצידונים (הפניקים-הכנענים) יורדי הים היו מפליגים בים סוף והיו באים לעבוד את אלוהיהם לפני הפלגתם". דעת מקרא, שמות (מוסד הרב קוק, ירושלים 1991), כרך א' עמ' רמ"ב, הערה 12.

מצרים, ולכן הצליח להשמידם, אך אינו יכול לגבור על "בעל צפון", שהוא אל כנעני.³ קרובים לכך הם דברי המכילתא שמביא רש"י בד"ה "לפני בעל צפון": "הוא נשאר מכל אלוהי מצרים, כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן". לאור זאת, אולי ניתן לפרש את דברי פרעה, "סגר עליהם המדבר", שלא המדבר הוא נושא המשפט, אלא "בעל צפון" הוא שסגר עליהם המדבר.⁴

כעת אולי נוכל להבין את הצורך בריבוי נקודות הציון בהוראת ה' למשה. משה רבנו עומד להוציא את בני ישראל ממצרים הטמאה, מלאת האלילים. הוא בוודאי לא יחנה ביזמתו את עם ישראל נוכח המקדש של האל הפגני "בעל צפון"; אך כדי להטעות את פרעה היה הכרח בצעד כזה, ונקודות הציון הרבות נועדו למנוע טעות מצד משה, ולהבטיח שימלא אחר הוראת ה', אף-על-פי שהיא סותרת, לכאורה, את האמונה בא-ל אחד. ואמנם מילא משה רבנו אחר הציווי של ה', והחנה את בני ישראל מול "בעל צפון", ככתוב: "וירדפו מצרים אחריהם וישגו אותם ח'נים על הים... על פי החירת לפני בעל צפון" (יד:ט). דווקא האל הפגני היה עד לגאולת ישראל ומפלת מצרים.⁵

פרופ' חיים גניזי

המחלקה להיסטוריה כללית

³ בדומה לכך חשבו עבדי מלך ארם כי "אלהי הרים אלהיהם, על כן חזקו ממנו. ואולם נלחם אתם במישור אם לא נחזק מהם" (מל"א כ:כג).

⁴ בנו יעקב מביא פירוש דומה: "סגר עליהם המדבר" - "הנושא הוא בעל צפון... הוא, יחד עם מגדל ופי החירת סגרו את היציאה ממצרים". Beno Jacob, **Exodus** (translated by Walter Jacob) (Ktav Publishing House, New Jersey 1992), p. 391.

⁵ שם.